

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA YEREL BANKACILIK GİRİŞİMLERİ: NİĞDE ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Serdar SARISIR*

ÖZ: Osmanlı Devleti'nde, bankacılık XIX. yüzyılda başlamıştır; ancak ülke çıkarlarına uygun bir para politikası geliştirilememiş, bankacılık alanında ciddi bir varlık gösterilememiştir. Mithat Paşanın girişimleriyle kurulan Ziraat Bankası'nın dışında, tüm bankacılık işlemlerinin yabancı sermayenin kurduğu bankalar aracılığıyla yürütüldüğü bu dönem, II. Meşrutiyet'e değin sürmüştür. II. Meşrutiyetle birlikte, İttihatçı çevrelerde milli nitelikte bir devlet bankası kurma fikri ortaya çıkmıştır. Bu düşüncenin gelişmesinde, Balkan Savaşı yıllarında Osmanlı Bankası'nın ülke çıkarlarıyla bağdaşmayan tutumunun etkisi büyük olmuştur. II. Meşrutiyet dönemi, devlet bankacılığının milli temellere oturtulmaya çalışıldığı, milli bankacılığın doğuş ve serpilmiş yılları olmuştur. Bu süreç özellikle 1913 sonrasında kendini daha da çok hissettirmiş, yerli sermaye; yabancılardan ve gayrimüslimlerden bağımsız olarak kendi kredi kurumlarını kurma yoluna gitmiştir. İttihatçıların uygulamaya koydukları milli iktisat politikasının temelini oluşturacak sermaye birikimi sağlanarak, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yerel milli bankalar kurulmuştur.

Milli Mücadele ve sonrasında yerel sermayenin bankacılık girişimleri, geçmiş dönemin birikimiyle artarak devam etmiş, Cumhuriyetin yeni iktisadi anlayışının etkisiyle şekillenmiştir. Bu anlamda Niğde'de yerel yatırımcıların girişimleri sonucu, Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası, Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası ve Bor Esnaf Bankası olmak üzere üç yerel banka kurulmuştur. Yöre insanına uygun şartlarda kredi sağlamak amacıyla kurulan bu bankalar, üretici sınıfın kendini toparlayarak bölge ekonomisinin canlanmasına, e yerel sermayenin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Bor, Yerel Bankacılık.

Local Banking Attempts in early Republican Era: Nigde Example

ABSTRACT: Banking in the Ottoman Empire started in the 19th century. But at that time a suitable money policy could not be developed for the benefit of the country. Because of this a great progress was not made. Apart from the bank of Ziraat Bankası established by Mithat Paşa, all other banks belonged to the foreigners and this continued until the proclamation of the 2nd Constitution (1908). After this Constitution, the rulers thought that a kind of national bank should be established. The reason for this idea originated from the facts that the Ottoman Bank did not support the government and the army during the Balkan Wars. The period of the 2nd Mesrutiyet was important for the establishment and the development of the national state banking. This became very visible

---

* Niğde Üni., Fen-Ed. Fak. Tarih Böl., serdarsarisir@hotmail.com

especially after the year of 1913. In this time the local rich people tried to establish the credit institution free from the foreign capitals. By the policy of national economy the Ittihadcis founded many national banks in different places in Anatolia.

During and after the National Struggle the attempts were made by the local rich people to establish the national banks and were developed in time and all these works helped to form the new economic policy of the Republican government. In this context similar attempt was also made in Nigde. For this aim three local banks, Bor Zürrâ and Tuccar Bank, Nigde Farmer and Tuccar Bank and Bor Guild Bank, were established. These three banks lended money to those who needed financial credit and, provided suitable credit to the producers in need. Such supports helped the creation of local capitalists and the development of this local area.

Key Words: Nigde, Bor, Local Banking.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat'a kadar geçen sürede, ne bir bankaya ne de kelimenin tam manasıyla bir bankere rastlamak mümkündür; ancak kısmen de olsa bankacılık işlemlerine benzer bir çalışma içerisinde bulunan ve "sarraf" adı verilen bazı kişiler mevcuttur. Bu dönemde gerek ticari senetlerin, gerekse hükümete ait sergilerin iskontosunun bu kişiler tarafından yapıldığı bilinmektedir. Geniş Osmanlı coğrafyası üzerinde; farklı paraların tedavül edilmesi, devlet tarafından çıkartılan altın ya da gümüş paraların ayar ve ağırlıklarında yapılan değişiklikler nedeniyle aynı isimde fakat muhtelif kıymette paraların bulunması, bunları birbiriy-le değiştirmek, bozmak işiyle meşgul olan sarraflığın gelişmesine neden olmuştur. Levanten, Yahudi, Ermeni ve Rumlardan oluşan bu sarraflar, işyerlerinin genellikle Galata semti ve civarında bulunması nedeniyle "Galata Sarrafları", sonraları ise "Galata Bankerleri" olarak adlandırılmışlardır. Sarraflar, XVIII. Yüzyılda Avrupa ülkelerinde komisyonculuk, nakliyecilik ve poliçe ticareti yapmak amacıyla kurulan, özel şirketler gibi devletin vergi havalelerini iskonto etmişler, devlet tahvillerini satın almışlar, ticari senet ticareti yapmışlardır. Mültezimler devlete peşin verdikleri depozito akçelerini büyük çoğunlukla bu sarraflardan temin etmişlerdir. Devlete bono karşılığı mal satanlar, bu bonoları sarraflara iskonto ettirmişler; sarraflar düzenli bir şekilde ödenmeyen memur maaşlarını kırmışlardır (Ulutan 1957: 37-138; Yazgan 1973: 13-14; Zarakolu 1974: 5).

Söz konusu bu zümre, Düyun-ı Umumiye'nin kuruluşuna değin, özellikle Osmanlı Bankası'nın faaliyete geçişinden önceki mali döneme damgasını vurmuştur (Toprak 1995: 52). Oysa devlet kendi öz kaynaklarıyla girişimlerini finanse ederek bağımsız hareket edebilmesini sağlayacak bir mali politika geliştirmesi gerekirken, Babîali ülke çıkarlarıyla bağdaşacak bir para politikası uygulayamamış, Osmanlı sermayesi, Ziraat Bankası ve Emniyet Sandığı'nın ötesinde bankacılık alanında bir varlık

gösterememiştir. Öyle ki, ismi yerli, sermayesi yabancı Osmanlı Bankası¹, Düyun-ı Umumiye ile birlikte “devlet içerisinde devlet” görünümü sergilemiş ve Avrupa emperyalizminin Osmanlı ülkesindeki simgelerinden biri haline gelmiştir. Hemen hemen tüm bankacılık işlemlerinin yabancı sermayenin kurduğu bankalar aracılığıyla yürütüldüğü bu bankacılık dönemi, II. Meşrutiyet yıllarına değin sürmüştür (Tezel 1982: 80; Toprak 1995: 59, 87).

Zira II. Meşrutiyetle birlikte bankacılık alanında yeni bir fikri yapılanma dönemine girilmiş, İttihatçı çevrelerde millî nitelikte bir devlet bankası kurma ihtiyacı gündeme gelmiştir. İttihatçıların “millî bankacılığı” benimsemelerinde, devlet bankası görevini üstlenmiş olan Osmanlı Bankası'nın ülke çıkarlarıyla bağdaşmayan tutumunun etkisi büyük olmuştur. Özellikle Balkan Savaşları döneminde Osmanlı Bankası, Babıâli'ye parayla ilgili konularda güçlük çıkartmıştır. Savaş sırasında Osmanlı Bankası, devletin karşılaştığı mali krizin giderilmesinde katkıda bulunmaya yanaşmamış, aksine savaş koşullarından yararlanarak, kendine çıkar sağlamaya çalışmıştır. Sonraki süreçte yaşanan benzer gelişmeler, İttihat Terakki'yi bankacılık alanında yeni çözümler aramaya sevk etmiş, millî sermayeli bir devlet bankasının kurulmasını kaçınılmaz kılmıştır (Toprak 1995: 50, 51).

Bu nedenlerle, II. Meşrutiyet dönemi, devlet bankacılığının millî temellere oturtulmaya çalışıldığı, millî bankacılığın doğuş ve serpiliş yılları olmuştur. İttihat ve Terakki millî bankalara ön ayak olmuş, üyelerini bankacılığa özendirmiş, kuruluşları sırasında gerek maddi gerek manevi her türlü kolaylığı sağlayarak; Osmanlı para piyasasını ve kredi sis

---

¹ Bank-ı Osmani, İngilizlerin girişimleriyle, ödeme ve iskonto işlemleri yapacak bir ticaret bankası olarak 1856 yılında kurulmuştur. İzmir, Selanik, Beyrut ve Galata'da şubeler açan banka, hazineye avans vermiş ve dış borç anlaşmalarına aracılık etmiştir. Tanzimat ile birlikte maliyesine ve para sistemine bir düzen vermek isteyen Osmanlı Devleti, Avrupa'dakilere benzer bir devlet bankası kurma kararı almıştır; ancak bunu yerli sermaye ile gerçekleştiremeyeceğini görünce, İngiliz sermayesi ile kurulan Bank-ı Osmani'ye Fransız sermayesini de ortak ederek, 1863 yılında Bank-ı Osmani-i Şahane ismiyle devlet bankasına dönüştürmüştür. Padişahın himayesiyle bir devlet bankası halini alan söz konusu kurum, pek çok ayrıcalığı da böylece edinebilmiştir. Bankanın imtiyaz süresi uzatıldıkça da yetkileri genişletilmiş ve bu sayede I. Dünya Savaşı'na değin geçen sürede büyük kârlar elde etmiştir. Bankanın, kuruluş sermayesi, sermaye artırımı ve temettü dağıtımına bakmamız, Osmanlı mali sitemindeki yeri hakkında bir fikir edinebilmemizi sağlayacaktır. Öyle ki, bankanın 1856 yılında 0.5 milyon Sterlin olan sermayesi, 1875'te 10 milyon Sterlin'e yükselmiş; 1863-1909 yılları arasında ise, pay sahiplerine 30 milyon Sterlin tutarında temettü dağıtmıştır. bk. Toprak 1995: 56 vd.; Tezel 1982: 80.

temini millileştirmeyi amaçlamıştır. Özellikle Pazar ekonomisine açılmış batı Anadolu şehirlerinde yoğunlaşan millî bankacılık faaliyetleri, piyasa için üretimde bulunan Osmanlı üreticisine kredi imkânları sağlamıştır. Köylüyü yoksullaştıran alivre (önceden satış) bir ölçüde engellenmiş, çiftçinin malını sendikalaşan alıcı firmalar karşısında korumuştur. II. Meşrutiyet yıllarında giderek gücü artan eşraf, tüccar ve çiftçi millî bankalar sayesinde yabancı ve gayrimüslim tüccar karşısında pazarlık gücü kazanmış, eskiden yok pahasına araçlara kaptırdığı malını yüksek fiyatla piyasaya sürebilmiştir.

Böylece o güne değin yabancıların ve gayrimüslimlerin uğraş alanı olarak görülen bankacılık vb. faaliyetler, İttihatçıların girişimleri sonucu Türk-Müslüman toplum için de yeni bir uğraş alanı haline gelmiştir. II. Meşrutiyet ile birlikte başlayan bu süreç, özellikle 1913 sonrasında kendini daha da çok hissettirmiş; Müslüman eşraf, tüccar, çiftçi, yabancıardan ve gayrimüslimlerden bağımsız kendi kredi kurumlarını kurma yoluna gitmiş, İttihatçıların uygulamaya soktukları “millî iktisat” politikasının temelini oluşturacak sermaye birikimi sağlanarak, yerel millî bankalar kurulmuştur (Toprak 1995: 87); ancak oluşan yerel finans kurumları, ülke çapında ekonomik kalkınmayı başlatacak düzeyde, millî sermaye birikimini sağlamakta yeterince etkin olamamışlardır (Boztemur 1996: 67).

Anadolu'nun muhtelif yerlerinde -Adapazarı, Akhisar, Akşehir, Aydın, Eskişehir, Konya, Karaman, Manisa gibi- kurulan bu bankalardan biri de Niğde'nin Bor kazasında kurulan Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası'dır. Millî Mücadele ve sonrasında yerel sermayenin bankacılık girişimleri -geçmiş dönemin izlerini de taşıyarak- artarak devam etmiş, Cumhuriyetin yeni iktisadi anlayışının etkisiyle şekillenmiştir (Ulutan 1957: 167; Yazgan 1973: 18; Zarakolu 1974: 16; Yüzgün 1982: 12; Boztemur 1996: 69; Ökçün 1997/1: 93).

Yörede bankacılık ya da benzeri faaliyetlerin henüz gündeme gelmediği yıllarda, ülke genelinde olduğu gibi Bor'da da, ödünç para temini “Avarız Sandığı” aracılığıyla sağlanmaktaydı (Atlı 1999: 51). Mahallelerdeki bu sosyal yardımlaşma ve dayanışma sandıkları basit bir kredilendirme metoduyla ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerini karşılamaktaydılar. II. Meşrutiyetle birlikte sermayeye dair yeni bir fikri yapılanmanın başlaması ve İttihat Terakki'nin millî bankacılık açılımının etkileri yörede de etkisini hissettirmiş ve bölgede yerel sermayenin ilk kuracağı bankanın çekirdeğini oluşturacak olan Bor Emniyet Şirketi kurulmuştur.

II. Meşrutiyet'ten hemen sonra kurulan Bor Emniyet Şirketi, Mayıs 1909 tarihinde faaliyete başlamıştır. Bor Emniyet Şirketi'nin sözleşmesinde her ne kadar bankacılıkla ilgili maddeler yer almıyorsa da, hisse senetleri ile mevduat toplanması, toplanan bu mevduatları ticaret yapmak

ya da kredi vermek suretiyle değerlendirmesi, bir banka gibi çalıştığını göstermektedir. Şirket Bor'da bulunan üyelerine, üye olmayan tüccar ve çiftçilere kredi temin etmiştir. Böylece Borlu tüccar ve çiftçiler gereksinimlerini bu şirket aracılığıyla kolayca ve ucuz bir şekilde temin edebilir hale gelmişlerdir. Şirketin bölgenin ekonomik hayatında sağladığı katkı ve elde ettiği başarı, Bor'da yaşayan gayrimüslimlerden bazılarını rahatsız etmiş, kendi ekonomik çıkarlarına zarar verildiği ve ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle şirketin faaliyetlerine son verilmesini sağlamak amacıyla, Dâhiliye Nezareti gibi resmi makamlara şikâyetlerde bulunmuşlardır. Yapılan incelemelerin neticesinde, şirketin çalışmaları ticaret ve şirketler kanununa uygun bulunmuş, şirketle çalışmayan esnafın çıkarlarına zarar verecek herhangi bir durum tespit edilememiştir. Ayrıca şirketin sözleşmesinde gayrimüslim vatandaşların şirkete katılımını engelleyen bir maddenin olmayışı da ayrımcılık iddialarını geçersiz kılmış ve usule uygun ticari faaliyetlerini sürdürdüğü tespit edilen şirketin hakkında herhangi bir işlem yapma gereği görülmemiştir. Bor Emniyet Şirketi, Niğde bölgesinde yerel sermayenin girişimleri sonucu kurulan bankalardan ilki olan Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası'nın ilk çekirdeğini oluşturmuştur (Gedik 1996: 71-80). Sonraki süreçte bölgede sırasıyla Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası ve Bor Esnaf Bankası adıyla iki banka daha kurulacaktır.

Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası: Merkezi Bor olmak üzere, aralarında Belediye Başkanı Halit Beyin de yer aldığı 20 kurucu üye tarafından, daha çok tarım sektörüne uygun kredi sağlamak amacıyla, kurulmak istenen Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası Türk Anonim Şirketi'nin sözleşmesi, 24 Ekim 1922 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır (B.C.A. 30.18.1.1./5.33.4.). Böylelikle, Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası kuruluş sözleşmesinde yer alan hükümler doğrultusunda çalışmalarına başlamıştır. Sözleşmesi gereği, İktisat Vekâleti'ni bilgilendirmek şartıyla diğer beldelerde de şubelerini açabilecek olan banka, tâbiyeti itibarıyla tüm işlemleri hakkında Türkiye Hükümeti'nin kanun ve yönetmeliklerini uygulanacağını da peşinen kabul etmiştir.

Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası'nın kuruluş amacı, ticaret ve zanaatla özellikle de ziraatla uğraşan yöre ahalisine uygun şartlarda kısa vadeli kredi sağlamak, ziraat aletlerinin teminiyle ziraat ve sanayinin gelişmesine yardımcı olmak, ziraat aletleri imal ve tamiri konusunda girişimcilere kredi sağlamak ya da şirket olarak bu türden girişimlerde bulunmak, yöredeki sulardan ya kendi hesabına ya da diğer bir şirketle ortaklaşa elektrik üretmek, örnek çiftlikler meydana getirmek ve tüm bankacılık hizmetlerini gerçekleştirmektir.

Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası yukarıda söz edilen amaçları gerçekleştirmek amacıyla; Bor Belediye Başkanı Müftüzade Halid, Cıgızzade² Sabit, Recep Ağazade Sadık, İzzet Efendizade İzzet, Hacı Akmollazade Ahmed, Kadızade Rüşdü, İsmail Efendizade Mustafa, Yahya Efendizade Yahya, Kasapzade Mehmet, Paparzade Mehmed Efendi, Mahdumu İbrahim, İlhami, Müderriszade Ziyaeddin, Salih Efendizade Şakir, Caferzade Mustafa, Çulaşzade Mehmed, Hoca Hacı Yakup Efendizade Mehmed, Ahkâmzade Ali Efendioğlu Remzi, Selamzade Muharrem, Kadızade Hacı Hüsnü, Yazıcızade Hazım Beylerin katılımıyla kurulmuştur (BZTB 1338: 3-4).

Şirketin müddetinin herhangi bir sebepten dolayı uzatılmadıkça, 51 yıl olması kararlaştırılmıştır. Şirketin kuruluş sermayesi 50.000 Liradan ibaret olup, her biri 5 Osmanlı Lirası kıymetinde bulunan 10.000 hissenin de, sadece Türklerle mahsus olduğu (5. mad.) ifade edilmiştir³. Hisse senetlerinin Türkçe tanzim edileceği de, ayrı bir madde (6. mad.) olarak belirtilmiştir (BZTB 1338: 4-5). Ayrıca bu yıllarda banka, devletin iktisadi yaklaşımlarını yakından takip etmek ve daha doğru değerlendirmeler yapabilmek amacıyla olsa gerek, ikinci başkan Hacı Şakir Efendiyi, İzmir İktisat Kongresi'ne göndermiştir (Ökçün 1968: 199). Bu durum, bölgedeki yerel sermayeye yön veren şahısların, Cumhuriyetin iktisadi politikalarından haberdar oldukları ve yöredeki sermaye hareketlerinde bu anlayışın etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Banka ilk yıllarında bazı gelişme güçlükleri yaşamış olacak ki, Niğde Milletvekili Halit Beyin kuruluşunda yer aldığı, Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası'na, Ziraat Bankası'nın yardım etmesi amacıyla 1925 yılı içerisinde Mecliste bazı girişimlerde bulunduğu görülmüştür (B.C.A. 30.10.0.0. / 7.42.22.).

1925-1928 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnameleleri'nde rastladığımız Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası'nın başlangıçta 50.000 TL olan sermayesinin, 1928 yılı itibariyle 100.000 TL.'sine yükseltildiği görülmüştür (T.C.D.S. 1926: 866; T.C.D.S. 1927: 1144; T.C.D.S. 1928: 424). 1930 yılında bankanın İdare Meclisi, Sadık Beyin başkanlığındaki on üyeden oluşmaktadır. Türklere mahsus olan hisse senetlerinin miktarı da, 20.000 adete çıkarılmıştır. 400 adet olan müessis senetleri de 20 kurucuya aittir. Kâr payı dağıtımına gelince, ana sermayenin ödenmesine %5, ihtiyata %5 ayrılması, geriye kalan meblağın ise, kurucu üyelere, idare meclisine, memurlara ve ikinci kâr payı olarak hissedarlara verilmesi

² Konuyla ilgili metinlerde -bk. B.Z.T.B., 1338: 3; B.C.A., 30.18.1.1./5.33.4.-söz konusu lakabı farklı okumak mümkünse de, ailenin günümüze ulaşan bireyleri tarafından Cıgızzade tabirinin halen kullanıldığı bilinmektedir.

³ Diğer bazı banka örnekleri için bk. Ökçün, 1997/1: 94.

kararlaştırılmıştır. Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası'nın kuruluşundan 1929 yılına kadar geçen süredeki 11 yıllık bilançosu aşağıdaki gibidir (Tahsin-Saka 1930: 287-288):

Tarih	Tevdiat	İkrazlar	Faiz	İhtiyat	İdare Meclisine	Hissedarlara II. Temettü
1337	300	7.827	33	6	6	97
1338	370	73.223	588	106	101	1.648
1339	3.880	138.155	987	229	218	3.563
1340	3.229	212.344	1.654	366	348	5.573
1341	5.304	160.990	915	226	215	3.449
1926	6.528	358.595	2.820	1.710	523	8.361
1927	32.670	411.365	3.391	-	674	10.799
1928	39.673	284.692	2.290	1.127	414	6.638
1929	85.584	423.173	4.390	-	811	12.979

Sonraki süreçteki faaliyetlerini basın yoluyla takip edebildiğimiz Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası'nın (Resmi Niğde 16 Şubat 1931: 4; 2 Mart 1931: 3) Umumi Heyeti'nin gerçekleştirmiş olduğu, 30 Mart 1931 tarihli toplantıda Banka Meclisi Başkanı Sadık ve Müdür Sabit Beyler tarafından pek çok tenkitlerin yer aldığı denetçi raporuna cevaben gerekli açıklamalar yapılarak, müzakereler neticesinde oylama usulüyle yıllık bilanço kabul edilmiştir. Aynı zamanda toplantıda yapılan seçimle, boşalan üyeliklere H. Rüştü, Mehmet, Hilmi, Ragıp ve Hacı Ahmet Efendiler, denetçiliğe de, Özel İdare'yi temsilen Rasim Efendi seçilmiştir. Aynı zamanda söz konusu toplantı sona ermek üzere iken hissedarlardan birinin bölge için önemli hizmetler gerçekleştirmiş ve henüz vefat etmiş olan Doktor Faik Beyin aile efradının yardımı muhtaç olduğunu dile getirmesi üzerine, Umumi Heyet 1931 yılı kâr payından uygun bir miktarda söz konusu aileye yardım yapılması hususunda Banka İdare Heyeti'ne yetki vermiştir (Resmi Niğde 6 Nisan 1931: 2).

Yukarıda yer alan on bir yıllık bilançoda da görüldüğü üzere, çalışmalarında başarılı olduğu anlaşılan Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası Türk Anonim Şirketi'nin esas sözleşmesinde 1934 (B.C.A. 30.18.1.2./45.35.13.) ve 1940 (B.C.A. 30.18.1.2./90.21.1.) yıllarında, Bakanlar Kurulu'nun onayından geçen bazı değişiklikler yapıldığı görülmüştür. Yörenin ekonomik hayatına canlılık getirdiğini ve tarım sektörüne büyük katkılarının olduğunu araştırmamızda tespit ettiğimiz, söz konusu banka, sonraki süreçte günün şartlarına ayak uyduramadığı için (bu günkü Tyana Otel'i'nin bulunduğu yerdeki) hizmet binasını satarak; 1960 yılında faaliyetlerini durdurmuş, 1965 yılında da kapatılmıştır (Atlı 1999: 52; Gürer 2004: 207). Bankanın kapanış sebebi tam olarak tespit edile-

memiş olmakla birlikte, gelişme gösteren devlet bankalarının şubelerinin yörede faaliyet göstermeye başlamalarıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası: Merkezi Niğde olmak üzere, 21 sene müddet ve 50.000 TL sermayeyle kuruluşuna teşebbüs edilen, Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası Türk Anonim Şirketi'nin sözleşmesi, 16 Haziran 1926 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır (B.C.A. 30.18.1.1./19.39.6.). Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası'nın amacı da, örnek alındığını düşündüğümüz Bor Zürrâ ve Tüccar Bankasıyla paralellik arz etmekte, hatta kurucuları arasında Bor'daki bankacılık çalışmalarından tanıdığımız Halit Bey gibi isimler yer almaktadır.

Ziraat, ticaret ve zanaatla uğraşan Niğde ahalisine uygun şartlarda kısa vadeli kredi sağlamak, ziraat aletlerini temin etmek, ziraî ve sınaî gelişimi sağlayacak girişimlerde bulunmak ve her türlü bankacılık hizmetleri vermek (B.C.A. 30.18.1.1./19.39.6.) şeklinde özetleyebileceğimiz amaçlar doğrultusunda, çalışmalarına başlayan Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası'nın kurucularının büyük çoğunluğunu Niğde'deki tüccar oluşturmaktadır. Kurucular arasında, Niğde Milletvekili Albay Galip Bey ile Borlu Müftüzade Halid Bey de bulunmaktadır (Ökçün 1997/2: 250). İdare Meclisi, I. Başkan Abidin Bey ve II. Başkan Mustafa Bey ile birlikte üyeler; Müfit, Ali, Kemal, Emin ve Kuddusi Beylerden oluşmaktadır. Denetçi ise, Faik Beydir (Tahsin-Saka 1930: 290).

Banka, 50.000 TL'si olan kuruluş sermayesinin, 25 TL'sini 1926'dan sonra, 1928 yılında da, sermayenin tamamını ödemiştir. 26 Ağustos 1928 yılı olağanüstü genel kurulunda sermayenin 100.000 TL'ye çıkarılmasına karar verilmiştir. 1928 yılında sermayenin 66.630 TL'si ödenmiş, 1930 yılı Martı'nda da ödenen sermaye 84.000 TL'ye ulaşmıştır. 1930 yılı sonunda ise, 100.000 TL'nin tamamı ödenmiştir. Bankanın ana sözleşmesinde (5. mad.), hisse senetlerinin yalnız Türklere mahsus olacağı öngörülmüştür (T.C.D.S. 1928: 424; Ökçün 1997/2: 250). Bu senetlerin miktarı 20.000 adet olup, kıymeti 5 TL'dir. Kurucu hisse senetlerinin miktarı ise, 100 adettir (Tahsin-Saka 1930: 290).

1928-1930 yılları arasında Niğde Özel İdaresi, tasarrufunda bulunan emlak, akar ve arsalardan gerektiği gibi yararlanamadığı gerekçesiyle, bunlardan bazılarını satarak elde ettiği para ile söz konusu bankanın hisse senetlerinin satın almıştır. Böylece 1930 yılında bankanın sermayesinin yarısından fazlası, Niğde Özel İdaresi'nin eline geçmiştir (Ökçün 1997/2: 250).

1930 tarihinde esas sözleşmesinde, Bakanlar Kurulu'nun onayıyla bazı değişiklikler yapılan Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası'nın (B.C.A. 30.18.1.2. / 12.49.4.) Kâr payı dağıtımını ise, % 5 birinci kâr payı, % 10 ihtiyata, bakiden % 5 idare meclisine, % 5 memurlara, % 7 kurucu üyele-

re, % 3 hayır müesseselerine, % 80 hissedarlara ikinci kâr payı olarak dağıtılması planlanmış ve uygulanmıştır. Söz konusu bankanın 3 yıllık bilanço durumu ise, aşağıdaki gibidir (Tahsin-Saka 1930: 290):

Tarih	I. Temettüât	İhtiyât	İdare Meclisine	Müessislere	II. Temettü	Masraf
1927	1.646	621	197	276	3.157	2.114
1928	3.336	1.158	354	496	5.682	2.489
1929	4.245	1.352	396	555	6.343	2.716

1929 yılına ait bir yıllık bilançosu ise aşağıdaki gibidir (Tahsin-Saka 1930: 291):

Mevcutat	Lira	Lira	Düyunât	Lira	Lira
Cari Kıymetler			Muvakkat Düyun		
Veznede Mevcut	45.811	-	Vadeli Tevdiat	600	-
Ziraat Bankası'nda	1.780	47.592	Tasarruf Sandığı	22.166	-
Muhakkik Kıymetler	-	-	Vadesiz Tevdiat	9.173	-
Bedele Tediye Edilmiş Sermaye	1.509	-	Emanet	504	132.445
Tahvil Senedatı Cüzdanı	62.336	-	Mütehakkik Düyun	-	-
Hesabatı Cariye Cüzdanı	1.390	-	Tediye Edilmeyen Faiz	42	42
Mütekakkik Matlubat	279	-	İtfa Hesapları	-	-
Teminatlı Senedat Cüzdanı	1.775	93.389	Aşınma Payı	115	115
Sabit Kıymetler	-	-	Sermaye Hesapları	-	-
Demirbaş Eşya	894	-	Banka Sermayesi	100.000	-
Gayri Menkuller	5.801	-	1927 İhtiyat Akçesi	621	-
Kıymetli Evrak	169	-	1928 İhtiyat Akçesi	1.158	-
Alâti Ziraiye	64	6.929	1929 Safi Temettü	13.527	11.507
Toplam		147.910			147.910

Banka 1927–1936 yılları arasında başarılı olmuş, ancak ortaklar arasında anlaşmazlıkların baş göstermesi ve politik nedenlerden dolayı feshedilmiştir. Fesih tarihinin 1942 olduğu ifade edilmektedir (Ökçün 1997/2: 250).

Bor Esnaf Bankası: Ticaret ve zanaatla uğraşan yöre ahalisine uygun şartlarda kısa vadeli kredi sağlamak ve tüm bankacılık hizmetlerini gerçekleştirmek amacıyla 30 sene müddet ve her biri 5 Türk Lirası kıymetinde 5.000 hisse; 25.000 TL sermaye ile merkezi Bor olmak üzere, kurulmak istenilen Bor Esnaf Bankası Türk Anonim Şirketi'nin sözleşmesi, 2 Mayıs 1928 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır (B.C.A. 30.18.1.1./28.27.9.).

Yerel basına yansıyan bilgilere göre kurucuları, Bor kazası tüccarından Çolakzade Nuh, Niğde Milletvekili Müftüzade Halid, Belediye Azasından Kasapzade Mehmet, Zürrâdan Hacı Hasanoglu Ragıp, Manifatura Esnafından Dabbağzade Halil ve biraderi Süleyman, Cami-i Atik Mahallesi'nden Niğdeli Alây Beyzade Alâeddin, Sarı Ali Mahallesi'nden Efendi Hocazade Mustafa, Hacı İsmail Mahallesi'nden Durmuşoğlu Mehmed Çavuş, İbnisırri Mahallesi'nden Debbağ Mehmed Emin Ağa Mahdumu Mehmed, Sarı Ali Mahallesi'nden Avanzade Ali, Mahkeme Mahallesi'nden Paşa Ağazade Rıfat, Ömerzade Rıza, Kantarcızade Halil Beylerdir.

Sözleşme gereği, 1930 yılı sonuna kadar 25 adedi geçmeyecek şekilde hisse senedi alan her hissedarın kurucu olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır; ayrıca şirketin merkezi Bor'da olmakla birlikte, gerek Türkiye gerekse yabancı ülkelerde gerekli görüldükçe İdare Meclisi tarafından Heyeti Umumiye'ye arz edilmek şartıyla, şubeler açılabilir ve bu durum Ticaret Vekaleti'ne haber verilerek gazetelerde ilan edilecektir (Bilgi 2 Temmuz 1928: 5).

1928 Yılında bankanın kuruluş sermayesinin 6.250 Türk Lirası, 1930 yılında da tümü ödenmiştir (Ökçün 1997/2: 244). 12 Şubat 1931 tarihindeki Meclis İdare toplantısında yapılan seçim sonucunda, Battal Ağazade Abidin, Encümeni Daimiden Şevki, Kitapçı Hacı Emin, Hacı Kadir Ağazade Kuddusi, Göncüzade Mustafa, Şakir Ağazade Şahap Beyler İdare Meclisi'ne; denetçiliğe de, Özel İdare Müdürü Ali Kemal Bey seçilmiştir (Resmi Niğde 16 Şubat 1931: 1).

Bor Esnaf Bankası'nın sermayesi, 1932 yılında 50.000 TL'ye çıkarılmıştır. 1932 yılında sermayenin 31.250 TL'si ödenmiştir. 1930'larda Bankanın fahiş faiz oranı (% 9 faiz +% 15 komisyon) aldığı ihbar edilmişse de, Bor Cumhuriyet Savcılığı tarafından takipsizlik kararı verilmiştir (Ökçün 1997/2: 244). 1933 yılı denetçi raporundan; banka çalışmalarının kanunlara ve esas mukavelesine uygun olarak yürütülmekte olduğu; ödünç para verme, cari ve tasarruf mevduatı alma işlemlerinde kanuni hükümlere uyulduğu, bilanço kâr-zarar hesapları ile banka mevcudatı, alacak ve borçları ile masraflarına dair kayıtların doğru olarak tutulduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de bankanın 1934 yılı bilançosuna bakıldığında, çalışmalarında bir hayli başarılı olduğu görülmüştür. Söz konusu dönemde elde ettiği 13.435 Lira, 45 Kuruşluk kârını da banka yönetmeliğine uygun olarak dağıtmıştır. 17 Şubat 1935 tarihinde gerçekleştirilen şirket hissedarlarının genel toplantısında, bazı anlaşmazlıklar baş göstermiş (Gürer 2004: 205-207) ise de, banka 1949 yılına değin faaliyetlerini sürdürmüştür. 16 Aralık 1949 tarihli olağanüstü genel kurul toplantısında ise, bankanın fesih ve tasfiyesine karar verilmiştir (Ökçün 1997/2: 244).

Genel bankacılık sisteminde; yabancı, özel Türk ve devlet bankalarının payı göz önünde bulundurulduğunda, millî sermayenin lehine yıllara yayılan bir gelişim trendi görülmekle birlikte, yerel bankaların bu gelişim sürecine katkısının 1930'larda önem kazanmaya başlayan devlet bankalarına nazaran daha kısıtlı olduğu (Tezel 1982: 113, 114 vd.); ancak sermayeleri nispetinde de olsa bir katkısı olduğu, söylenebilir. Niğde'de kurulan söz konusu yerel bankaları da bu anlamda değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Sonuç

Türkiye'de millî bankacılık hareketinin en belirgin çizgilerle doğduğu ve gelişme gösterdiği yıllarda, pek çok Anadolu şehrinde olduğu gibi Niğde'nin Müslüman-Türk tüccarı ve çiftçisi, yabancılardan ve gayrimüslimlerden bağımsız olarak, kendi kurduğu bankalar aracılığıyla kredi ihtiyacını karşılama yolunu seçmiştir. Ticaret ve zanaatla, özellikle de ziraatla uğraşan yöre insanına uygun şartlarda kredi sağlamak amacıyla kurulan bu bankalar, varlıklarını sürdürdükleri ve başarılı oldukları sürece, üretici sınıfın kendini toparlayarak gelişmesine, bölge ekonomisinin canlanmasına ve yerel sermayenin güçlenmesine büyük katkı sağlamışlardır. Belirli bir süre sonra ülke genelindeki diğer yerel bankalar gibi Niğde'de kurulan yerel bankalar da, günün ihtiyaçlarına cevap veremedikleri için faaliyetlerine son vermek zorunda kalmışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında, Cumhuriyetle birlikte gelişme gösteren millî bankacılığın etkileri de göz ardı edilemez. Zira millî bankaların şubeleri çoğaldıkça, yerel bankaların işleri de bir hayli zorlaşmıştır; ayrıca, hissedarları arasında baş gösteren anlaşmazlıklar da, kapatılmalarında etkili olan bir diğer neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu dönemde yerel sermayenin kurduğu bazı bankalarda olduğu gibi, Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası ile Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası'nın sözleşmelerinde de (5. maddeler), hisse senetlerinin yalnız Türklere mahsus olacağı öngörülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında, İttihat ve Terakki ve onun "millî iktisat" anlayışının etkisinin olduğunu özellikle belirtmek gerekir; ayrıca Bor Emniyet Şirketi'nin sözleşmesinde gayrimüslim vatandaşların şirkete katılımını engelleyen bir maddenin bulunmamasına rağmen, Borlu gayrimüslimlerin ayrımcılık yapıldığı ve ekonomik çıkarlarına zarar verildiği gerekçesiyle şirketin faaliyetlerine son verilmesini sağlamak amacıyla resmi makamlara şikâyetlerde bulunmalarının etkili olduğu da düşünülebilir; ancak, yerel sermayenin bundan sonraki bankacılık girişimleri ve çalışmaları, Cumhuriyet'in yeni iktisadi anlayışının etkisiyle şekillenmiştir. Bu anlamdaki gelişmeler özelde Niğde yöresi içinde geçerlidir. Dikkat çekici noktalardan birisi de, söz konusu bankaların yörenin iktisadi hayatına katkılarının yanı sıra hayır kurum-

larına yaptıkları katkılar olmuştur. Bazen bu katkıların teklif üzerine direkt olarak ihtiyaç sahiplerine de yapıldığı da görülmüştür.

Bölgede kurulmuş olan yerel bankaların sözleşmelerinde yer almasına rağmen, gerek Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası, gerek Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası ve gerekse Bor Esnaf Bankası'nın şube tesis ettiğine dair herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Bu durum da söz konusu bankaların ülke genelinde millî sermaye birikimini sağlama konusundaki etkinlik düzeylerinin kısıtlılığını göstermesi bakımından önemlidir. Son olarak eklemek gerekirse, bölgede yerel sermayenin girişimleriyle kurulan bu bankaların, yörenin iktisadi hayatına yaptıkları olumlu katkıların yanı sıra yakın dönem bankacılık tarihimizin anlaşılması açısından Türk sermaye kesiminin ekonomik girişimciliğinin yeri ve değerini de veriler oranında ele almış bulunuyoruz.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

(B.C.A. şeklinde gösterilmiştir)

30.18.1.1. / 5.33.4.

30.10.0.0. / 7.42.22.

30.18.1.2. / 45.35.13.

30.18.1.2. / 90.21.1.

30.18.1.1. / 28.27.9.

30.18.1.1. / 19.39.6.

30.18.1.2. / 12.49.4.

Gazeteler

Bilgi, 2, 6, 16, 30 Temmuz 1928.

Resmî Niğde, 16 Şubat, 2 Mart, 6 Nisan 1931.

Kitap ve Makaleler

ATLI, H. Emin (1999), *Geçmişten Günümüze Bor, Yardım Sevenler Derneği Bor Şubesi*, İstanbul.

“Bor Esnaf Bankası Türk Anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi”, *Bilgi*, 2 Temmuz 1928, ss. 5; 6 Temmuz 1928, ss. 4-5; 16 Temmuz 1928, ss. 4-5; 30 Temmuz 1928, ss. 5-6.

BOZTEMUR, Recep (1996), “Özel Girişimciliğin Gelişiminde Devletin Rolü: İş Bankası Örneği”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XVIII, S. 29, ss. 63-80.

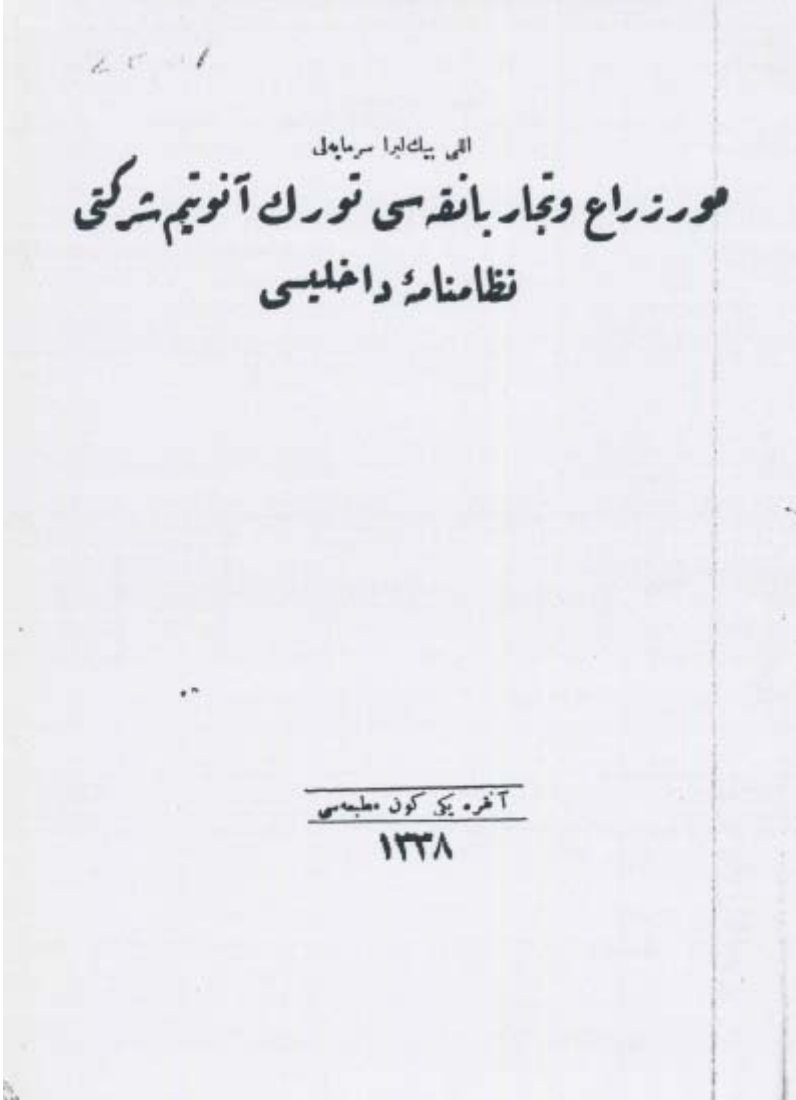
Elli Bin Lira Sermayeli Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası Türk Anonim Şirketi Nizamname-i Dahilisi (1338), Yenigün Matbaası, Ankara, (B.Z.T.B. şeklinde gösterilmiştir).

GEDİK, İlhan (1996), “20. Yüzyılın Başlarında Niğde Sancağı'nda Ticari Faaliyetler Bor Emniyet Şirketi”, *Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, ss. 69-80.

GÜRER, Ömer Fethi (2004), *Bor Şehri “Kasabadan Kente*, Anadolu Ofset Matbaacılık, Niğde.

- ÖKÇÜN, Gündüz (1968), *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir Haberler-Belgeler-Yorumlar*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- ÖKÇÜN, Gündüz (1997/1), *1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- ÖKÇÜN, Gündüz (1997/2), *İktisat Tarihi Yazıları*, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Ankara.
- TAHSİN, Hamit-SAKA, Remzi (1930), *Sermaye Hareketi*, Amedî Matbaası, İstanbul.
- TEZEL, Yahya Sezai (1982), *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi*, Yurt Yayınevi, Ankara.
- TOPRAK, Zafer (1995), *İttihat Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926*, (1926), Matbaa-i Amire, İstanbul, (yayın yeri yok), (T.C.D.S. şeklinde gösterilmiştir).
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1926-1927*, (1927), Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi, (yayın yeri yok).
- Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1927-1928*, (1928), Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi, (yayın yeri yok).
- ULUTAN, Burhan (1957), *Bankacılığın Tekamülü*, (yayınevi yok) Ankara.
- YAZGAN, Teoman (1973), *Türk Bankacılık Sistemi*, (yayınevi yok) İstanbul.
- YÜZGÜN, Aslan (1982), *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi*, Der Yayınları, İstanbul.
- ZARAKOĞLU, Avni (1974), *Cumhuriyetin 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık*, Türkiye Bankacılar Birliği Yayınları, Ankara.

EK 2: Bor Zürrâ ve Tüccar Bankası TAŞ Nizamnâme-i Dahilisi

EK 4: Bor Esnaf Bankası TAŞ'nin Tüzüğünü Onaylayan Bakanlar Kurulu Kararı, B.C.A., 30.18.1.1. / 28.27.9.

